

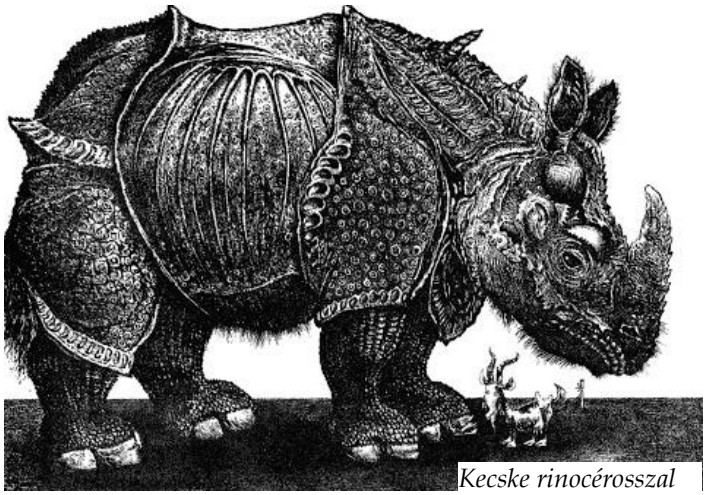
Orosz István

In memoriam Gyulai Líviusz

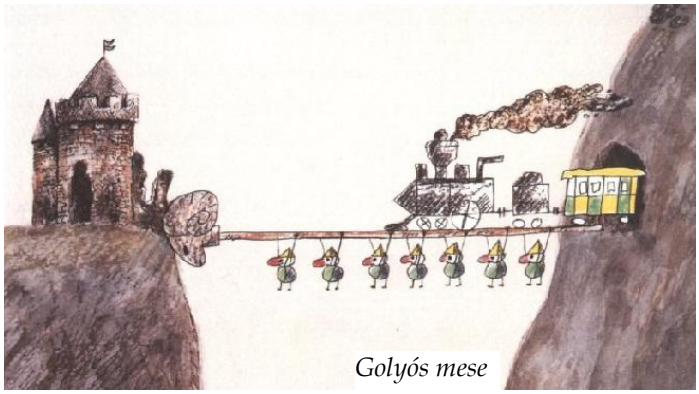
Na jó, egy perc mélabú, két rövid sóhaj, három elmorzsolt könnycsepp még belefér. Aztán – Könny nem marad szárazon – jusson eszünkbe Gyulai Líviusz kacagtató rajzfilmje, alcíme szerint Gertrúd a nevelőnő, és semmi kétség, a szerző itt van velünk.

Vörösbort tölt a poharunkba – Tintoretto –, kibont egy pakli Kossuthot, belemártja a pennát a kínai tusba – és mesélni kezd. A végeérhetetlen anekdoták nagymestere szóban és rajzban egyaránt.

Kecske rinocérosszal

Líviusz – olykor Gyivi, máskor Lulu – persze sosem magáról mesélt, mindig másokról, a barátairól, akiknek száma ugyanúgy végtelen, ahogy a történeteké. Sosem kezdett mondatot énnel. Nincs is bosszantóbb, mintha valaki magával kezdi, úgy indítja már az első mondatot, hogy én… Gyulai Líviusszal kapcsolatban képtelenség objektívnek maradnom. Én… roppantul tisztelem, én… nagyon szeretem, én… túl sokat köszönhetek neki. Gyorsan fel is sorolhatnám, mi mindent, hogy aztán végre tárgyszerű lehessen a dol-

Golyós mese

Szent Jeromos

gozat, de ha azt mondom, hogy az ő műtermében rajzolhattam, amikor még lakásom sem volt, ha elárulom, hogy ő nyitotta meg a legelső kiállításomat, ha eldicsekszem vele, hogy elvállalta s briliáns módon játszotta a főszerepet első filmemben, voltaképp alig mondtam valamit. A lényegről semmit. Az a gesztusokban, a gondolatokban, a ki-se-kell-mondani összemosolygásokban van. És persze az is egyfajta metakommunikáció, ami a papíron történik. Lóg a falunkon egy hosszú kép – úgy készült, hogy az egyik végén ő, a másikon én kezdtem rajzolni. Középen összeértünk. Ugye, fölösleges lenne bizonygatnom, hogy a nekifutamodó, elbizonytalanodó, hullámot vető vonal karcsú rajzolatában, vagy a tónusokban, az árnyalatokban, az egymásnak felelgető színekben is ott van a lélek, amit a rajzfilmesek úgy ragoznak tovább: animus, anima, animáció.

Münchausen báró

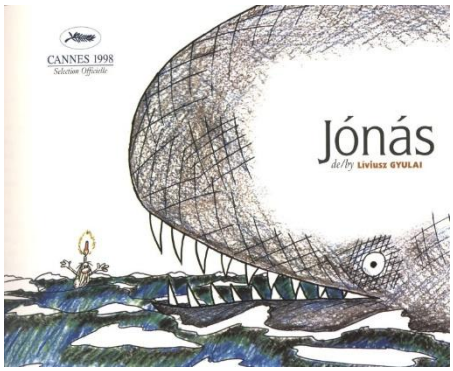
Psyché

A műtörténészek a nagy illusztrátor-generációhoz szokták sorolni, ő volt a legkisebb fiú a „nagy öregek" közt – Kondor, Würtz, Hincz, Reich, Rékasy, Kass –, és mint a népmesékben, ő az, aki folyvást újjászületett. Vannak, akik úgy tudják, több Gyulai Líviusz is létezett. Az egyik autonóm képzőművészetet művelt, a másik animációs filmeket gyártott, a harmadik illusztrált. Sokan a verselő Líviuszról is tudtak. A hatvanas évek óta volt a pályán, és Weöres könyve, a Psyché illusztrálása óta ott volt a köztudatban is. A szakma a „bécsi secretárius" Bocskay Györggyel, a Tragédiát illusztráló Zichy Mihállyal, a Genezist rajzzá fordító Szalay Lajossal együtt emlegette. Magától értetődő természetességgel közlekedett a stílusok között, úgy öltötte magára Villon kö-

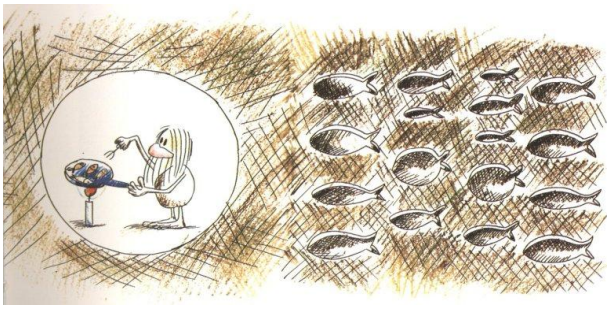

Villon-illusztráció

penyét, Lúdas Matyi csizmáját, Leacock cilinderét, mintha eleve rá szabták volna. Ő azonban nem csak azt tudta, hogyan legyen „autentikus”, hanem azt is, talán még jobban, hogyan kell egy vállrándítással, egy hunyorítással, egy pajkos kacsintással minden szabályt idézőjelbe tenni.

Jónás című rajzanimációja ott van a Youtube-on, figyelem a számlálót, sokan kattintanak rá mostanában. A film a legemberibb próféta és a bibliai cet példázatának ironikus parafrázisa. 1997-ben forgatta, de a fejében sokkal korábban, tizenkilenc évesen kész volt már. A stílus, a grafika, a figura is. 1956-ot írtak. A mese, mármint a film történetének ismeretében a próféta titulus nem csak Jónást, de Líviuszt is megilletné. Jónást, aki megpróbálja megúszni a Teremtő által rátestált feladatot, lenyeli a cet. Az ágrólszakadt kisemberről – sanyarú sors, valahogy mégis szívesen azonosulunk vele – ki-derül, talpraesett fickó, akinek esze ágában sincs tétlenül malmozni a hal büdös gyomrában, nekilát, hogy berendezkedjen. Tüzet rak, ebédet rittyent, ablakokat fűrészel a szörny oldalán, és apránként kiüti a fogsorát. A böszme jószág tehetetlenül tűri a tevékeny lakót. A babitsi bölcsességből – „…a hal Jónás-nak fájt, Jónás a halnak” – csak az utób-bi érvényes, az életrevaló prófétának meg se kottyan a kaland, a hatalmas cet viszont szépen leamortizálódik.

Jónás - animációs film

Babits Mihály: Jónás

Babits kapcsán persze eszünkbe juthat: az ő Jónását is illusztrálta Líviusz. Húsz éve, 2001-ben az Arcus Kiadónál jelent meg. Igazi kuriózum: Babits kézírását kísérték a rajzok. A költő szálkáskalligrafikus, a szecesszió korában iskolázott, mégis okossá, mértéktartóvá szelídült betűsoraihoz rajzolta a képeket. A kézirat alapján dolgozott, a tollal írt szöveghez tette hozzá a tollrajz-litográfiákat. Szembeötlő az írás és a rajz tüneményes egyneműsége. Mintha azonos kéz fogta volna a tollat, mintha egyazon penna sercegett volna a papiros és a kőtábla

Katedrális

fölött. Babits száraz, tanáros hangján megmaradt a „Hozzám már hűtlen lettek a szavak…” karcos, recsegő rádiófelvétele. Olvashatjuk, szavalhatjuk, de kerülhetünk-e olyan kapcsolatba vele, mint Gyulai Líviusz, aki rajzban is tudta recitálni a sorokat?

A költő hűvösebb magasságokban szárnyaló lírájához a rajzoló földibb, joviálisabb érzelmeket társított. Babits fölényes eleganciáját megtartva kívül marad a történeten, Gyulai együtt lélegzik Jónással, s amikor mosolyog a prófétán, magán is kacag. Humor, önirónia, szelíd bölcsesség sugárzik a litográfiákból, ám egy szemernyi fölény vagy kioktató nagyképűség sincs bennük. A verset olvasva látjuk Jónás „lotykos, rongyos, ragadós ruháját”, a rajzokat nézve érezzük a szagát is. Tudja mesterien, amit Babits is tudott, hajlítani, váltogatni a formát. Kézre áll neki minden, a finom pontozás, a lendületes vonal, a laza ecsethúzás. Izgató, bravúros nézőpontváltásokkal, s a hozzájuk tartozó stílusváltásokkal játszanak a lapok. Az Úr és Jónás szemszöge, a rajzolóé, a nézőé – és a megengedő, baráti gesztus: folytasd te, olvasó, ezt a vonalat akár te is húzhattad volna, ezt a foltot már te is idetehetted volna. Érezzük a baráti kéznyújtást: az olvasót, aki „befejezi” a művet, Gyulai egyenrangú társnak tartja. Mielőtt visszakanyarodnék a filmbéli alteregóhoz, a már emlegetett líviuszi próféciához, illő egy kalapemelintés a könyv tipográfusa, kiadója és kitalálója felé. Dömény Csaba, a váci grafikai műhely spiritusz rektora alig két hónapja hagyta itt az árnyékvilágot.

Velencei karnevál

Az öreg Casanova

Tinti találkozik Pinguval

kedvéért kivételt tesznek: animáció is szerepelhet a programban.

A Nagy Vörös Birodalom cethajója persze egy dolog. Egy Gyulai – Jónás – Líviusznak meg se kottyan. Na és ez itt, a Sztüx vizén? Potomság – mondaná a másik költő.

Szájbarágó történelmi utalások ugyan nincsenek a filmben, de a letűnt rendszer képes beszédén iskolázott kortársaknak azért elkerekedett a szeme, és egy kicsit mélyebbre süllyedtek a zsöllyékben, amikor a ronccsá alázott óriás cet oldalát az ágról-szakadt kis próféta vörös festékkel kezdte mázolni. A cannes-i fesztivál tudós zsűrorai úgy határoztak, a film

Egy komisz kislány naplója

Megjelent: Országút, 2021. április 10.